

УДК 94 (477.83)

Віталій ТЕЛЬВАК,

orcid.org/0000-0002-2445-968X

доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету (Україна, Дрогобич)

telvak1@yahoo.com

Микола ПАНТЮК,

orcid.org/0000-0002-4969-052X

доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, проректор з наукової роботи Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, (Україна, Дрогобич) pantyuk.m@bigmir.net

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ ТА БОРТЬБА ЗА УКРАЇНСЬКІ КАФЕДРИ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ¹

Стаття присвячена всебічному аналізу ініціатив М. Грушевського з утворення у Львівському університеті українських кафедр. З'ясовано, що вже з перших днів перебування у Галичині вчений постійну увагу присвячував питанню розширення українського впливу в університеті. Зустрівшись із нерозумінням колег, М. Грушевський перевів обговорення проблеми у публічну площину. Саме історик став одним із ініціаторів підтриманого громадою руху за створення українського університету.

Ключові слова: *М. Грушевський, українські кафедри, Львівський університет, боротьба, публіцистика.*

Vitalii TELVAK,

Ph D hab. (History), Professor at the Department of World History and Special Historical Disciplines in Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Drohobych, Ukraine)

telvak1@yahoo.com

Mykola PANTIUK,

Ph D hab. (Education), Professor of Department of General Pedagogy and Preschool Education, Prorector for Research of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, (Ukraine, Drohobych)

pantyuk.m@bigmir.net

MYKHAILO HRUSHEVSKYI AND THE STRUGGLE FOR THE UKRAINIAN CHAIRS IN LVIV UNIVERSITY

The article deals with the all-round analysis of M. Hrushevskiy's initiatives in the formation of the Ukrainian chairs at Lviv university. It has been found out that from the very first days of his stay in Galicia the scientist devoted constant attention to the question of increasing of the Ukrainian influence at the university. At the sessions of the Council of professors of the philosophical faculty he raised the question of the expansion of the Ukrainian students' rights: he emphasized the requirement of conducting of the education business in the Ukrainian language, initiated the introduction into the curriculum of new subjects in Ukrainian, and suggested the creation of the Ukrainian chairs. However, Polish professors not only escaped from the direction of their Ukrainian colleague, but, contrarily, headed on the further polonization of Lviv university.

It has been proved, that M. Hrushevskiy, seeing no possibility to convince the Polish university administration in the justice of his requirements at faculty meetings, decided to transfer the discussion of the problem of formation of new Ukrainian chairs into the public plane. On the pages of the «Literaturno-naukovyi vistyuk», the journal that he edited, the scientist appealed to a wide circle of the population by disclosing the facts of the uttermost lawlessness of Ukrainians in the capital city of Eastern Galicia wherein they formed the majority of the population. The way out of this situation the historian saw in the formation of an independent Ukrainian institution of higher education in Galicia's metropolis. The scientist devoted numerous publications to this question in which he in detail explained the importance of the higher education in the native tongue to a wide circle of readers. It was M. Hrushevskiy who worked out the basic memorial in the matter of the establishment of the Ukrainian university in Lviv, which was presented to the Austrian governmental in 1907 by a special delegation of Shevchenko Scientific Society (NTSH).

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Державного фонду фундаментальних досліджень за конкурсним проектом договір Ф77/80-2018.

The article specifies that not all Galician public figures supported M. Hrushevskiy in his intention to construct a national equal in rights dialogue within the premiss of Lviv university. As has been cleared out, the historian's university competitions were openly censured by his political opponent O. Barvinskyi, who considered the actions of the NTSh chairman as destructive.

In the article the conclusion has been drawn that M. Hrushevskiy's efforts to expand the rights of Ukrainians at Lviv university and, also, his initiatives in the creation of new chairs were doomed for defeat. After all, the Ukrainian population of Easter Galicia, destined by the Viennese government for the uncontrolled management of the Polish nobility, in all sites of public life felt a total domination of the country's masters. The issue of higher education became an original mirror of the situation: the Polish administration of Lviv university did not consider it necessary to respond to the uniform wishes of the Ukrainians, even to the least ones. Furthermore, the voices of indignation on behalf of the Ukrainian students and professors caused a return reaction, id est, the Polish teaching corporation openly demonstrated that the efforts of their opponents are but feeble and useless. Notwithstanding that, such a situation called to life the movement for the creation of the Ukrainian university, actively supported by the community. Hence, from beginning of the XX century the idea of the national higher educational establishment in the Galician metropolis became a constant uniting and mobilizing factor for the divided by political sympathies Ukrainians. The aforementioned competitions came to be realized already in the interwar period, when M. Hrushevskiy's colleagues and pupils managed to create the Ukrainian secret university.

Key words: *M. Hrushevskiy, the Ukrainian university chairs, Lviv university, struggle, publicism.*

Постановка проблеми. В історіографічній літературі утвердилася теза про Михайла Грушевського як авторитетного теоретика та практика рідномовної вищої школи. При цьому слушно вказується, що своєрідним поштовхом для вченого при зверненні до згаданої проблеми стала його праця у Львівському університеті. Йдеться про те, що реалії міжнаціональних відносин головної вищої школи Східної Галичини, з якими одразу по приїзді зіштовхнувся молодий професор, різуче суперечили романтизованим уявленням його наставників – київських старогромадівців, творців чергової спроби польсько-українського порозуміння (« нової ери»). Поляки не тільки не бажали надати реального змісту гарантованій державою утравквістичній засаді викладання у Львівському університеті, але й використовували будь-яку нагоду для укріплення свого «stanu posiadania». Виразенням цього стала ремарка віце-президента Краєвої Шкільної Ради М. Бобжинського на висловлене новопризначеним професором бачення важливості опанування польськими професорами українською: полякам, мовляв, це не потрібно, адже вони є домінуючою нацією в краї. Вважаючи таку ситуацію несправедливою для корінного населення Східної Галичини, М. Грушевський розгорнув складну боротьбу за право української молоді здобувати вищу освіту рідною мовою. Її ключовою складовою стали ініціативи вченого з утворення українських кафедр у Львівському університеті. На сьогодні ця проблема реконструйована практично за публіцистичними виступами М. Грушевського. Натомість опрацювання матеріалів університетського архіву дає змогу значно нюансувати та збагатити знану картину національних змагань історика в стінах найстаршого на українських землях університету.

Аналіз досліджень. До проблеми викладацької діяльності М. Грушевського у Львівському університеті неодноразово зверталися дослідники його життя та творчості (Пиріг, Тельвак, 2016: 100–116; Тельвак, Педич, 2016: 54–194). Згадується також у сучасній літературі і про боротьбу історика за національні права української молоді в провідному навчальному закладі краю (Тельвак, 2017). Натомість, заходи вченого з творення українських кафедр наразі не досліджувалися як самостійна проблема. Цим і зумовлено актуальність нашої розвідки.

Метою статті є всебічно, на підставі різнопланових джерел, проаналізувати ініціативи М. Грушевського з утворення у Львівському університеті українських кафедр.

Виклад основного матеріалу. З моменту свого номінування на посаду професора Львівського університету цісарським рескриптом у квітні 1894 р., М. Грушевський все більше уваги присвячував питанню розширення українського впливу у його стінах. У листах ще тоді київського магістранта до свого галицького опікуна Олександра Барвінського неодноразово піднімається згадана тема. Сприймавши власне призначення на університетську кафедру в такому молодому віці та без необхідної у таких випадках габелітації за належне, молодий учений повірив у щирість галицьких поляків налагодити партнерські взаємини з українською громадою, про що постійно писала народовська періодика та твердили його київські опікуни В. Антонович і О. Кониський.

Старші колеги по обидва боки Збруча свідомо не посвячували ідеалістично налаштованого юнака в хитросплетіння галицької політики, тож він і гадки не мав про ті значні кількарічні зусилля, що були докладені для реалізації задуму відкриття першої в анналах української науки університетської кафедри всесвітньої історії.

Дійсна ж картина становища українських студій у Львівському університеті стала зрозумілою М. Грушевському практично одразу по приїзду до столиці галицького краю. Спостережливий учений виразно відчув польське домінування у навчальному закладі, створеному державою для задоволення освітніх потреб місцевого, тобто, передовсім українського населення. Водночас сповнений надій на порозуміння з польськими колегами, молодий професор охоче налагоджує з ними приятельські взаємини. В листах до київської знайомої Анни Ямпольської він зізнається: «Утрімую [стосунки] з поляками, русинами ріжних сторонництв, оглядаючись на всі боки [...]. За обідом маю компанію польську, правда проф[есорську] і досить приємну...» (ЦДІАУК. Ф. 1235. Оп. 1. Спр. 273. Арк. 95–96). Виразним приятельським жестом з боку польських колег слід розглядати обрання 28-річного українського вченого членом-кореспондентом польської Академії Знань у Кракові. Про дружнє ставлення польських професорів до М. Грушевського у перші місяці його перебування у Львові свідчать і численні запрошення на колежанські зібрання, що відквалилися в київському архіві вченого.

Першим випробуванням щирості демонстрованої представниками польської професорської корпорації приязні до М. Грушевського стала справа із запровадженням на його кафедрі наукового семінару класичного типу. Український учений одразу не зрозумів суті цієї проблеми, що полягала у неможливості запровадження наукового семінару на другій, за статусом – додатковій, кафедрі всесвітньої історії, підозрюючи польських колег у непоступливості. Втім, продемонстрована ними одностайна підтримка на раді факультету подання М. Грушевського до віденського освітнього міністерства в цій справі засвідчила товариську атмосферу, що панувала на філософському факультеті (Тельвак, 2016). Щоправда, це так і не допомогло позитивно вирішити справу – практичні заняття М. Грушевського надалі залишилися у статусі «історичних вправ».

Утім, такі гармонійні відносини протрималися недовго. Вже за кілька місяців після свого приїзду до Львова М. Грушевський почав ініціювати створення українських кафедр у університеті, маючи ідеалізоване переконання, що йдеться лише про наявність кваліфікованих кандидатів. Цим він наразився на цілковите нерозуміння, ба – навіть приховане кепкування, з боку освітньої влади краю в особі згаданого М. Бобжинського. Цікаво, що українському історикowi йшлося про те, щоб «посунути справу обсаження медичних катедр» («Не маю іншого, більшого інтересу», 1996: 82–83), адже в сукупності з уже філологічними, історичними, правничими та теологічними кафедрами, вони у майбутньому могли би стати основою повноцінного українського університету. Таку ініціативу польський політик зустрів доволі характеристично, порадивши шукати кандидатів для обсаження мовознавчих кафедр.

Цю, по суті відмовну, відповідь, М. Грушевський сприйняв дуже болісно, в листі до О. Барвінського точно схопивши суть справи: «Знову мене зразив Бобжинський – [...] він виразно сказав, що руські медичні катедри не на часі, що тра обсаджувати гуманістичні (напр[иклад] філології клясичної); себто як ми маємо людей, вони не на часі, а коли не маємо, то нам цвіркають – *nie macie ludzi*» («Не маю іншого, більшого інтересу», 1996: 81–82). При цьому з іще не втраченою наївністю кореспондент просить галицького політика вплинути на ситуацію, використовуючи близьке знайомство з тогочасним міністром освіти – поляком за походженням: «Чи не могли б Ви на Мадейського в тій справі вплинути?» («Не маю іншого, більшого інтересу», 1996: 81–82). У своїй відповіді О. Барвінський дав зрозуміти колезі, що шлях до утворення українських кафедр є більш тернистим, аніж йому видається: «[...] Мушу сказати і про заходи Ваші в справі катедр – такі речі треба клепати 20 разів, а може 21-ий стануть слухати уважно і признають, що так треба» (ЦДІАУК. Ф. 1235. Оп. 1. Спр. 335. Арк. 60).

Згадаємо, що подібною була реакція польських очільників краю і на задум М. Грушевського обсадити українським кандидатом математичну кафедру у Львівському університеті. Демонстративне небажання поляків йти назустріч українським побажанням настільки емоційно виснажило молодого професора, що в листі від 10 лютого 1895 р. він зізнається О. Барвінському: «[...] Але

як се тяжко все – битися з такими обставинами! Громада колись повинна буде зарахувати міні місяць за рік у сему вовчому гнізді, як на війні» (ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 11. Оп. 1. Спр. 1026. Арк. 47–48).

Остаточо ілюзії М. Грушевського на можливість гармонійного співжиття представників двох народів у Львівському університеті поховала невдала спроба українського юриста Михайла Зобкова (1864 – 1928) габілітуватися та здобути кафедру австрійського приватного права з українською викладовою мовою, що звільнилася після смерті Олександра Огоновського. Факультет права Львівського університету за надуманими причинами та з багатьма процедурними порушеннями визнав запроповану М. Зобковим габілітаційну працю такою, що не відповідає кваліфікаційним вимогам. Втім, цю ж працю український юрист невдовзі успішно захистив як габілітацію у Загребському університеті та був іменований в 1897 р. доцентом австрійського цивільного права, багато років викладаючи цей предмет хорватською мовою. Реагуючи на цю скандальну ситуацію, М. Грушевський емоційно закликав О. Барвінського використати свої впливи у Відні та якось допомогти М. Зобкову, твердив, що «сього чоловіка тра піддержати якось і Ляхам на поталу не давати» (ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 11. Оп. 1. Спр. 1026. Арк. 62).

Та польська адміністрація Львівського університету пішла далі у своєму бажанні обмежити українські впливи у його стінах – цілковито всупереч академічній етиці та прийнятим звичаям, було здійснено гвалтовну спробу обсадити українську кафедру польським правником, що ледь володів українською. Йдеться про поляка А. Долінського, який на той час щойно проходив габілітацію по залишеній О. Огоновським кафедрі. Голосні протести у парламенті, пресі та студентський бойкот змусили його відмовитися від посади професора україномовної кафедри. Зрештою, й міністерство освіти не затвердило його габілітацію і рекомендувало віддати кафедру українцеві. Рішення польських професорів Львівського університету висвітлювалося в тогочасній пресі як прояв небаченого упослідження українців у його стінах. Вражений безтактністю польських колег, М. Грушевський писав О. Барвінському: «Треба порушити все, щоб дати по носі шовіністам, що тепер кермують цілковито міністерством» (ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 11. Оп. 1. Спр. 1026. Арк. 63).

Згадана ситуація показала М. Грушевському становище українців у столичному університеті в дійсному світі. Роблячи висновки зі справи М. Зобкова, історик вирішив, що слід докорінно міняти тактику спілкування з колегами. В листі до О. Барвінського він так змалював свій настрій: «Але коли показується, що полякам не треба ніяких русинів, ні гладких, ні гострих, а поляків – нема й охоти з ними бути гладким. Який я маю по тому гумор і охоту до університету, самі зрозумієте» (ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 11. Оп. 1. Спр. 1026. Арк. 63).

Саме від того часу протоколи ради професорів філософського факультету відновують наростання конфліктності у взаєминах М. Грушевського з польськими колегами. Найчастіше такі конфлікти відбувалися на ґрунті принципового спілкування історика на факультетських засіданнях винятково українською мовою, чим він на практиці доводив власне переконання про утраквістичний характер університету. Як відомо, викликані цим суперечки в короткому часі стали надбанням львівських газет і галицької публіки, тим самим поглиблюючи непорозуміння між сторонами (Тельвак, 2017).

Не менше конфліктів викликали й численні проекти М. Грушевського, покликані посилити українські позиції у стінах університету. Наприклад, на засіданні ради факультету 3 червня 1899 р. учений запропонував колегам звернутися до освітнього міністерства у справі відкриття нових кафедр з українською викладовою мовою. У протоколі з цього приводу йдеться: «Професор Грушевський ставить внесок того змісту, аби звернути увагу ц.-к. Міністерства на потребу інших кафедр з руською викладовою мовою, насамперед, кафедр класичної філології, математики та природничих наук [...]» (ДАЛО. Ф. 26. Оп. 7. Спр. 420. Арк. 55 зв.). Відзначимо, що жоден із присутніх не підтримав ініціатора, втім, і українські професори І. Шараневич та О. Колесса. Це змусило М. Грушевського скласти *votum separatum*.

Укотре ситуація повторилася на жовтневому засіданні того ж року: звертаючи увагу на потребу розширення прав українських студентів в університеті, М. Грушевський запропонував надати їм можливість писати семінарські праці і українською мовою. І цього разу ніхто ані з польських,

ані з українських професорів не підтримав колегу, що змусило його знову заявити *votum separatum* (ДАЛО. Ф. 26. Оп. 7. Спр. 434. Арк. 3 зв.).

Подібні спроби посилити українські позиції у Львівському університеті шляхом утворення нових кафедр М. Грушевський невтомно робив і в наступні роки, правда, з тим же одностайно негативним результатом. Усе це зрештою переконало вченого, що польська професорська колегія Львівського університету, позірно залишаючись прихильною українцям, всіма силами стримує поширення української присутності в університеті. В «Автобіографії» М. Грушевський із прикрістю відзначав, «що ті надії на прихильні обставини для українського культурного і спеціально наукового розвою, на прихильність до національної української ідеї зі сторони правительства й поляків, з якими я йшов до Галичини, покладаючися на запевненне ліпше обізнаних з галицькими обставинами киян старшої генерації, – опираються на фальшивих запевненнях зі сторони поляків, які дорогою «угоди», ціною деяких подачок на культурно-національним полі хотіли задавити всякий опозиційний, свободолюбивий рух серед галицьких русинів. Скоро прийшлося переконатися, що мої київські приятелі глибоко помилялися в своїх симпатіях до «угоди» й «угодовців», що поляки нічим не хочуть поступитися в своїм пануванню й не розуміють інших відносин до русинів як відносин пануючої народності до служебної. [...] З другого боку, відносини до польської університетської колегії, які хотіли мати в мені покійного сателіта польського панування, скоро зіпсувалися вповні й давали чимало прикростей» (Грушевський, 1992: 201).

Не бачачи можливості переконати польських колег у справедливості своїх вимог на факультетських зібраннях, М. Грушевський вирішив перевести обговорення проблеми утворення нових українських кафедр у публічну площину. На шпальтах редактованого ним «Літературно-наукового вісника» вчений звертався до широких кіл громадськості, оприявнюючи факти цілковитої безправності українців у столиці Східної Галичини, де вони становили більшість населення. На переконання історика, саме «ріжні махінації з українськими катедрами» (Грушевський, 2005b: 80) у Львівському університеті поставили на порядок денний вимогу утворення окремої української вищої школи у столиці галицького краю.

Саме М. Грушевський опрацював основний меморіал у справі заснування українського університету у Львові, що його презентувала спеціальна делегація НТШ австрійському урядові в 1907 р. У цьому документі стисло йшлося про всі ті надужиття, що їх чинить польська професорська колегія Львівського університету з метою обмеження законних прав українців на вищу освіту рідною мовою. Вихід з цієї вкрай небезпечної для молоді обох народів ситуації М. Грушевський убачав лише у заснуванні окремого українського університету у столиці галицьких українців – Львові. У меморіалі наголошувалося: «Наукове Товариство ім. Шевченка дозволяє собі з притиском піднести, що тільки безпроволочне заснування самостійного руського університету може бути виходом з теперішнього, крайно небезпечного положення і запорукою успішного наукового розвою руського народу та вдоволення його культурних потреб» (Грушевський, 2005a: 21). При цьому в документі окремо відзначалося, що бурхливий культурний поступ українства на зламі століть цілком здатний забезпечити висококваліфікованими науково-педагогічними кадрами новостворений навчальний заклад: «[...] Наукове товариство ім. Шевченка може з усякою рішучістю заявити, що при заснуванні самостійного українсько-руського університету переважна більшість кафедр його вже тепер може бути обсаджена науково кваліфікованими руськими силами краю й заграниці [...]» (Грушевський, 2005a: 22).

Згадаємо, що, закликаючи уряд забезпечити законні права українців на вищі рідномовні студії, М. Грушевський водночас намагався творити їх зусиллями очолюваного ним НТШ. Прикладом може слугувати ініціатива вченого з організації у Львові всеукраїнських літніх курсів, що розглядалися як модель популярного тоді типу вільних («народних») університетів. Уперше такі курси, покликані дати українській молоді базові знання з українознавства в умовах відсутності національної вищої школи, відбулися в галицькій столиці в червні–липні 1904 р.

Відзначимо, що не всі галицькі політики підтримували М. Грушевського у його намаганні налагодити рівноправний національний діалог у стінах Львівського університету. Так, відверто змагання історика засуджував його політичний опонент О. Барвінський, вважаючи поставу голови НТШ деструктивною. Наприклад, у статті «В справі українсько-руського університету» він

так оцінював зусилля українського професора: «Але при всім поважанню для науки, ревности, невсипучости і продуктивности на полі наукової роботи проф. Грушівського, мусимо висловити щирю правду, що він не вспів довершити сеї задачі, для якої его вислала сюди київська громада [...]. Задля своїх особистих прикмет і автократичности [...] не вспів на університеті витворити условин для помноження руских катедр [...]» (Барвінський, 1906: 2). Подальший розвиток подій довів слушність обраної М. Грушевським тактики у боротьбі за рідномовну вищу школу, адже уряд зрештою визнав слушність українських вимог і взяв зобов'язання заснувати окремий університет у Львові. Втім, вибух Першої світової війни і розпад Дунайської монархії не дали цим планам втілитися в життя.

Висновки. Підсумовуючи зусилля М. Грушевського з розширення прав українців у Львівському університеті, зокрема, його ініціативи зі створення нових кафедр, вкажемо на їхню запрограмовану поразку. Віддане віденським урядом у безконтрольне управління польській шляхті, українське населення Східної Галичини у всіх ділянках громадського життя відчувало тотальну домінацію господарів краю. Своєрідним дзеркалом тут стала і вища школа: польська адміністрація університету не вважала за потрібне відгукуватися на жодні побажання українців, навіть найелементарніші. Більше того, голоси обурення українських студентів і професорів викликали зворотну реакцію – польська викладацька корпорація демонстративно підкреслювала безпорадність зусиль опонентів. Водночас така ситуація покликала до життя активно підтриманий громадою рух за створення українського університету. Тож від початку ХХ ст. саме ідея національної вищої школи в галицькій столиці стала об'єднувальним та мобілізуючим фактором для поділених політичними симпатіями українців. Згадані змагання, як відомо, вдалося реалізувати вже у міжвоєнний час, коли колеги та учні М. Грушевського створили Український тасмний університет.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

- Барвінський, 1906 – Барвінський О. В справі українсько-руського університету // Руслан. 1906. Ч. 278. С. 2.
- Грушевський, 2005a – Грушевський М. Меморіал Товариства до міністра просвіти в справі утворення самостійного українського університету у Львові // Грушевський М. С. Твори: У 50 т. Львів: Світ, 2005. Т. 3: Серія «Суспільно-політичні твори (1907 – березень 1917)». С. 20–22.
- Грушевський, 2005b – Грушевський М. Невідклична справа // Грушевський М. С. Твори: У 50 т. Львів: Світ, 2005. Т. 3: Серія «Суспільно-політичні твори (1907 – березень 1917)». С. 80–82.
- Грушевський, 1992 – Грушевський М. С. Автобіографія, 1906 // Великий Українець: Матеріали з життя та діяльності М. С. Грушевського. К.: Веселка, 1992. С. 197–213.
- ДАЛО – Державний архів Львівської області.
- ЛННБ України ім. В. Стефаника – Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника.
- «Не маю іншого, більшого інтересу», 1996 – «Не маю іншого, більшого інтересу ніж добро свого народу» // Пам'ять століть. – 1996. – № 2. – С. 71–87.
- Пиріг, Тельвак, 2016 – Пиріг Р. Я., Тельвак В. В. Михайло Грушевський: біографічний нарис. К.: Либідь, 2016. 576 с.
- Тельвак, 2016 – Тельвак В. «Історичні вправи» Михайла Грушевського у Львівському університеті: спроба реконструкції // Український археографічний щорічник. Нова серія. К., 2016. Випуск 19/20. С. 313–322.
- Тельвак, 2017 – Тельвак В. Михайло Грушевський та польсько-український конфлікт у Львівському університеті: спроба реконструкції // Східноєвропейський історичний вісник. Дрогобич: Посвіт, 2017. Вип. 4. С. 28–35.
- Тельвак, Педич, 2016 – Тельвак В., Педич В. Львівська історична школа Михайла Грушевського. Львів, 2016. 440 с.
- ЦДДАУК – Центральний державний історичний архів України у Києві.

REFERENCES

- Barvinskyi, 1906 – Barvinskyi O. V spravi ukraïnsko-ruskoho universytetu [In the case of the Ukrainian-Russian university] // Ruslan. 1906. Part. 278. S. 2. [in Ukrainian]
- Hrushevskiy, 2005a – Hrushevskiy M. Memorial Tovarystva do ministra prosvity v spravi utvorennia samostiinoho ukraïnskoho universytetu u Lvovi [Memorial of the Society to the minister of education in the case of an independent Ukrainian university in Lviv] // Hrushevskiy M. S. Tvory: U 50 t. Lviv: Svit, 2005. T. 3: Seriia

«Suspilno-politychni tvory (1907 – berezen 1917)» [Hrushevsky M.S. Works: 50 vol. Lviv: Svit, 2005. Vol. 3: Series «Socio-Political Works (1907 – March 1917)»]. S. 20–22. [in Ukrainian]

Hrushevskiy, 2005b – Hrushevskiy M. Nevidklychna sprava [An urgent matter] // Hrushevskiy M. S. Tvory: U 50 t. Lviv: Svit, 2005. T. 3: Seriya «Suspilno-politychni tvory (1907 – berezen 1917)» [Hrushevsky M.S. Works: 50 vol. Lviv: Svit, 2005. Vol. 3: Series «Socio-Political Works (1907 – March 1917)»]. S. 80–82. [in Ukrainian]

Hrushevskiy, 1992 – Hrushevskiy M. S. Avtobiohrafia, 1906 [Autobiography, 1906] // Velykyi Ukrainets: Materialy z zhyttia ta diialnosti M. S. Hrushevskoho [Great Ukrainian: Materials from the life and work of M.S. Hrushevsky]. K.: Veselka, 1992. S. 197–213. [in Ukrainian]

DALO – Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti [State Archives of Lviv Region].

LNNB Ukrainy im. V. Stefanyka. Viddil rukopysiv – Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy im. V. Stefanyka. Viddil rukopysiv [The Lviv National Vasyl Stefanyk Scientific Library of Ukraine. Manuscripts department].

«Ne maiu inshoho, bilshoho interesu», 1996 – «Ne maiu inshoho, bilshoho interesu nizh dobro svoho narodu» [«I have no other, more interest than the good of my people»] // The memory of centuries. 1996. № 2. S. 71–87. [in Ukrainian]

Pyrih, Telvak, 2016 – Pyrih R. Ia., Telvak V. V. Mykhailo Hrushevskiy: biohrafichniy narys [Mykhailo Hrushevsky: biographical essay]. K.: Lybid, 2016. 576 s. [in Ukrainian]

Telvak, 2016 – Telvak V. «Istorychni vpravu» Mykhaila Hrushevskoho u Lvivskomu universyteti: sprobа rekonstruktsii [«Historical lectures» of Mykhailo Hrushevskyi in Lviv University. The attempt to reconstruct] // Ukrainian Archeographic year book. New series. K., 2016. Issue 19/20. S. 313–322. [in Ukrainian]

Telvak, 2017 – Telvak V. Mykhailo Hrushevskiy ta polsko-ukrainskyi konflikt u Lvivskomu universyteti: sprobа rekonstruktsii [Mykhaylo Hrushevsky and the polish-ukrainian conflict in the Lviv university: reconstruction] // East European Historical Bulletin. Drohobych: «Posvit», 2017. Issue 4. S. 28–35. [in Ukrainian]

TsDIAUK – Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi [Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv]

Telvak, Pedych, 2016 – Telvak V., Pedych V. Lvivska istorychna shkola Mykhaila Hrushevskoho [Lviv historical school of Mykhailo Hrushevsky]. Lviv, 2016. 440 s. [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 10.04.2018 р.